

ВІДГУК

офіційного опонента, доктора психологічних наук, професора
ЯЛАНСЬКОЇ Світлани Павлівни
на дисертацію БУРТОВОЇ Єлизавети Дмитрівни
«Підготовка майбутніх психологів до надання психологічної допомоги
клієнтам у складних життєвих ситуаціях»,
подану на здобуття ступеня доктора філософії
за спеціальністю 015 Професійна освіта (за спеціалізаціями),
галузь знань 01 Освіта/Педагогіка

Актуальність теми дисертаційної роботи та її зв'язок із науковими програмами, планами, темами.

Актуальність дисертаційної роботи Єлизавети Дмитрівни Буртової зумовлена суттєвим зростанням суспільної потреби у кваліфікованій психологічній допомозі та відповідним підвищенням вимог до професійної підготовки майбутніх психологів. Сучасна людина стикається з широким спектром складних життєвих ситуацій, пов'язаних із втратами, сімейними та міжособистісними кризами, насильством, вимушеними життєвими змінами, надзвичайними подіями, загрозами життю та безпеці. В умовах повномасштабної війни в Україні ця проблематика набула особливої гостроти, оскільки значно збільшилася кількість людей, які переживають травматичні події, втрати, вимушене переміщення, порушення звичного способу життя та інші ситуації, що потребують професійної психологічної підтримки. Саме на цьому суспільному та професійному контексті ґрунтується постановка проблеми в дисертації.

За таких обставин особливого значення набуває якість професійної підготовки майбутніх психологів у закладах вищої освіти. Сучасна професійна освіта має забезпечити підготовку фахівця, спроможного діяти в умовах різноманітності й складності запитів на психологічну допомогу, з якими він стикається у професійній діяльності. Особливої уваги потребує підготовка до роботи з клієнтами, які переживають складні життєві ситуації, оскільки така професійна діяльність здійснюється в умовах підвищеної емоційної напруженості, невизначеності та відповідальності за прийняті рішення. Тому проблема підготовки майбутніх психологів до надання психологічної допомоги таким клієнтам набуває сьогодні особливої наукової та практичної значущості.

З огляду на зазначене, звернення Є.Д. Буртової до проблеми підготовки майбутніх психологів до надання психологічної допомоги клієнтам у складних життєвих ситуаціях є своєчасним і відповідає актуальним потребам професійної освіти та сучасної практики психологічної допомоги. Важливо й те, що дослідницький пошук авторки спрямований не лише на теоретичне осмислення зазначеної проблеми, а й на обґрунтування педагогічних умов та розробку змістово-методичного забезпечення їх реалізації у професійній підготовці майбутніх психологів.

Наукове дослідження виконано відповідно до напрямів наукової роботи кафедри психології та педагогіки ВНЗ «Університет імені Альфреда Нобеля» в межах комплексних наукових тем «Теоретичні та методичні засади моделювання компетентнісної професійної освіти у контексті євроінтеграції»

(державний реєстраційний номер 0117U000784) та «Теоретико-методологічні засади професійного становлення фахівця в інноваційному соціокультурному просторі» (державний реєстраційний номер 0122U200059).

Отже, вибір теми дисертації є своєчасним і обґрунтованим, а сама проблема має виразне наукове, освітнє та суспільне значення.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій.

Наукові положення, висновки та результати дисертаційного дослідження Є.Д. Буртової характеризуються належним рівнем обґрунтованості. Цьому сприяють логічно побудований науковий апарат дослідження, послідовність розв'язання поставлених завдань, поєднання теоретичного й емпіричного рівнів дослідницького пошуку та використання комплексу взаємодоповнювальних методів.

Об'єкт, предмет і мета дослідження взаємоузгоджені. Сформульовані сім завдань послідовно охоплюють шлях від теоретичного осмислення феномену складної життєвої ситуації та структури готовності майбутніх психологів до обґрунтування методологічних засад, виокремлення педагогічних умов, розроблення змістово-методичного забезпечення та експериментальної перевірки його ефективності.

Заслугує на позитивну оцінку методологічна побудова дослідження. Авторкою залучено системний, компетентнісний, діяльнісний, студентоцентризований, аксіологічний, травмоінформований і ресурсний підходи. Їх положення конкретизовано через теорію досвідного навчання Д. Колба, концепцію рефлексивної практики Д. Шона, інтегративну розвивальну модель супервізії К. Стольтенберга і Б. Макніла, клієнт-центровану теорію К. Роджерса, теорію травми та відновлення Дж. Герман, теорію життєстійкості С. Мадді, процесуальну модель регуляції емоцій Дж. Гросса та інші теоретичні положення. Важливо, що методологічні орієнтири не залишаються декларативними, а знаходять відображення у принципах, педагогічних умовах та способах організації професійної підготовки.

Використаний комплекс методів відповідає завданням дослідження. Поряд із теоретичними методами застосовано експертне оцінювання, анкетування, тестування, психодіагностичне опитування, метод професійних кейсів і педагогічний експеримент. Для статистичного опрацювання результатів використано описову статистику, коефіцієнт Кайзера-Меєра-Олкіна, критерій сферичності Бартлетта, факторний аналіз та критерій χ^2 Пірсона.

Зазначене дає підстави констатувати, що авторка володіє методологією наукового пошуку, а обрані методи забезпечують можливість розв'язання поставлених завдань та перевірки сформульованої гіпотези.

Наукова новизна і теоретичне значення одержаних результатів.

Наукова новизна дисертації має комплексний характер і охоплює поняттєвий, структурний, методологічний та організаційно-педагогічний рівні досліджуваної проблеми.

Науковий інтерес становить конкретизація авторкою сутності складної життєвої ситуації, що зумовлює потребу клієнта у психологічній допомозі. Продуктивним є акцент на співвідношенні інтенсивності негативного впливу, тривалості переживання та дефіциту власних адаптаційних ресурсів особистості як характеристик, за яких самостійне відновлення психоемоційної

рівноваги й ефективного функціонування стає утрудненим і виникає потреба у професійній підтримці.

Вагомим результатом є систематизація семи основних видів складних життєвих ситуацій, що зумовлюють потребу у психологічній допомозі: ситуацій втрати та горювання; сімейних і міжособистісних кризових ситуацій; ситуацій насильства та порушення особистої безпеки; ситуацій, пов'язаних із війною та її наслідками; ситуацій значущих життєвих змін і порушення адаптації; надзвичайних та екстремальних ситуацій; ситуацій загрози життю та суїцидального ризику. Для кожного виду розкрито сутнісні ознаки, типові психоемоційні прояви клієнта, його потреби та орієнтовні напрями психологічної допомоги.

Теоретично значущим є авторське визначення готовності майбутніх психологів до надання психологічної допомоги клієнтам у складних життєвих ситуаціях як інтегративного особистісно-професійного утворення та обґрунтування її п'ятикомпонентної структури, представлені мотиваційно-ціннісним, когнітивно-змістовим, емоційно-емпатійним, операційно-практичним і рефлексивно-особистісним компонентами.

Особливу цінність у контексті спеціальності А5 Професійна освіта (за спеціалізаціями) становить обґрунтований комплекс педагогічних умов: збагачення змісту професійної підготовки майбутніх психологів проблематикою надання психологічної допомоги клієнтам у різних типах складних життєвих ситуацій; організація практикоорієнтованого освітнього середовища на основі моделювання професійної діяльності майбутніх психологів щодо надання психологічної допомоги клієнтам у складних життєвих ситуаціях; рефлексивно-супервізійний супровід майбутніх психологів у процесі оволодіння способами надання психологічної допомоги клієнтам у складних життєвих ситуаціях.

Практичне значення результатів дослідження.

Практична цінність дисертації визначається насамперед розробленням змістово-методичного забезпечення реалізації педагогічних умов, структурованого за п'ятьма взаємопов'язаними блоками: змістово-інформаційним, практико-моделювальним, рефлексивно-супервізійним, самостійно-пошуковим і контрольо-оцінювальним.

Його наповнення становлять навчально-інформаційні матеріали, професійні кейси, ситуаційні професійно орієнтовані завдання, рольове й імітаційне моделювання, навчальні симуляції, рефлексивні та супервізійні завдання, засоби зворотного зв'язку, завдання для самостійної пошукової роботи, контролю й самооцінювання, а також структурно-логічні схеми, алгоритми, таблиці, матриці та пам'ятки.

Результати дослідження можуть бути використані для оновлення освітньо-професійних програм, робочих програм і силабусів, організації практичних занять, самостійної та практичної підготовки, рефлексивної й супервізійної роботи зі здобувачами, а також у системі підвищення кваліфікації психологів. Практичну затребуваність результатів підтверджує їх упровадження в освітній процес трьох закладів вищої освіти та використання у просвітницькій, освітній і консультативній діяльності.

Оцінка змісту та завершеності дисертації.

Структура дисертації є логічною і відповідає послідовності реалізації дослідницького задуму. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків.

У першому розділі авторкою сформовано теоретико-методологічне підґрунтя дослідження. Послідовно розкрито сутність та види складних життєвих ситуацій, обґрунтовано сутність і структуру готовності майбутніх психологів, проаналізовано український та зарубіжний досвід відповідної підготовки, визначено методологічні підходи, теорії та принципи. Сильною стороною розділу вважаємо прагнення авторки інтегрувати педагогічний і психологічний контексти проблеми, не втрачаючи при цьому спрямованості дослідження на професійну підготовку майбутнього фахівця.

Другий розділ є центральним з позицій предмета дисертаційного дослідження. Авторкою представлено процедуру виокремлення педагогічних умов, здійснено їх теоретичне обґрунтування та розроблено змістово-методичне забезпечення реалізації. Заслуговує на увагу прагнення не обмежуватися декларативним формулюванням педагогічних умов, а забезпечити кожную з них конкретним методичним інструментарієм і включити їх у цілісну логіку професійної підготовки.

У третьому розділі представлено організацію педагогічного експерименту, діагностичне забезпечення, процедуру впровадження педагогічних умов і результати їх експериментальної перевірки. Послідовність констатувального, формувального та контрольного етапів забезпечила можливість простежити динаміку сформованості досліджуваної готовності та зіставити зміни в експериментальній і контрольній групах.

Зміст розділів взаємопов'язаний, висновки відповідають поставленим завданням, а загальна логіка дисертації засвідчує завершеність проведеного дослідження.

Оцінка організації педагогічного експерименту та достовірності одержаних результатів.

Експериментальна перевірка проведена на базі ВНЗ «Університет імені Альфреда Нобеля», Бердянського державного педагогічного університету та Харківського національного університету міського господарства імені О.М. Бекетова. До педагогічного експерименту залучено 116 здобувачів вищої освіти спеціальності 053 Психологія: 52 особи становили експериментальну групу, 64 – контрольну.

Позитивно оцінюємо багатокритеріальний характер діагностики готовності, яка охопила ціннісну спрямованість, професійну обізнаність, емоційну регуляцію, практичну діяльність та професійну рефлексію. Для кожного критерію визначено систему показників та обґрунтовано базовий, достатній і високий рівні сформованості.

До початку формувального впливу за допомогою критерію χ^2 Пірсона підтверджено відсутність статистично значущих відмінностей між експериментальною і контрольною групами. Після реалізації педагогічних умов частка здобувачів експериментальної групи з високим рівнем готовності збільшилася на 25,67%, а з базовим рівнем зменшилася на 18,95%. У контрольній групі приріст високого рівня становив лише 2,97%. Статистично

значущі відмінності між ЕГ і КГ на контрольному етапі підтверджено критерієм χ^2 Пірсона.

Отримані кількісні й якісні результати дають достатні підстави для висновку про ефективність обґрунтованих авторкою педагогічних умов.

Повнота висвітлення результатів дисертації в наукових публікаціях та апробація.

Основні положення дисертаційного дослідження знайшли відображення у наукових публікаціях Є.Д. Буртової. У фахових наукових виданнях України опубліковано 5 статей, у яких представлено результати теоретичного осмислення поняття складної життєвої ситуації, обґрунтування сутності досліджуваної готовності, емпіричного уточнення педагогічних умов, а також окремі технологічні та змістові аспекти професійної підготовки майбутніх психологів.

Матеріали дослідження пройшли апробацію на науково-практичних конференціях різних рівнів; тематика апробаційних публікацій охоплює супервізію, емпатію, травмоінформоване навчання, педагогіку турботи, підготовку до роботи з окремими складними життєвими ситуаціями та інші аспекти досліджуваної проблеми.

Аналіз тематики публікацій дає підстави вважати, що основні наукові результати дисертації належним чином представлені у працях здобувачки та пройшли необхідну наукову апробацію.

Дотримання принципів академічної доброчесності.

За результатами ознайомлення з дисертаційною роботою та науковими публікаціями здобувачки підстав для сумнівів щодо дотримання принципів академічної доброчесності не виявлено. Запозичені теоретичні положення супроводжуються відповідними покликаннями на джерела, авторські результати та висновки чітко відокремлені від положень інших дослідників.

Дискусійні положення та зауваження до дисертаційної роботи.

Позитивно оцінюючи науковий рівень дисертаційної роботи Є.Д. Буртової, вважаємо за доцільне висловити окремі зауваження та рекомендації, що мають переважно дискусійний і перспективний характер.

1. У розробленому авторкою змістово-методичному забезпеченні належну увагу приділено професійно-етичним аспектам надання психологічної допомоги клієнтам у складних життєвих ситуаціях, зокрема дотриманню меж професійної компетентності психолога та перенаправленню клієнта до інших фахівців за потреби. Водночас цей напрям можна було б розширити завданнями, спрямованими на відпрацювання саме міжпрофесійної взаємодії у складних випадках. Зокрема, доцільними були б комплексні професійні ситуації, у яких здобувач має не лише встановити необхідність залучення іншого фахівця або відповідної служби, а й обґрунтувати такий вибір, визначити послідовність подальших дій і місце психолога в загальному маршруті допомоги клієнтові. Це дало б змогу повніше відтворити реальні умови надання комплексної допомоги клієнтам у складних життєвих ситуаціях.

2. Загалом логічною та достатньо обґрунтованою є запропонована авторкою п'ятикомпонентна структура готовності майбутніх психологів до надання психологічної допомоги клієнтам у складних життєвих ситуаціях. Водночас дискусійним видається віднесення окремих показників до

рефлексивно-особистісного компонента. Зокрема, поряд із рефлексивністю та професійною відповідальністю до його показників включено асертивність і соціальну впевненість у взаємодії з людьми. Не заперечуючи наведеної авторкою аргументації щодо їх значення для утримання стійкої професійної позиції психолога, вважаємо, що за своїм змістом ці характеристики можуть бути пов'язані також із комунікативним та операційно-практичним аспектами досліджуваної готовності. У зв'язку з цим обрана авторкою структурна належність зазначених показників потребує додаткової аргументації.

3. У дисертації зміст підготовки майбутніх психологів структуровано насамперед відповідно до основних типів складних життєвих ситуацій, водночас у розроблених матеріалах ураховуються окремі вікові та індивідуальні особливості клієнтів. На нашу думку, перспективним напрямом удосконалення змістово-методичного забезпечення може бути його подальша диференціація з урахуванням специфіки надання психологічної допомоги різним категоріям клієнтів, оскільки одна й та сама складна життєва ситуація може мати різні особливості переживання залежно від віку, соціального статусу, життєвого досвіду та особливих потреб людини. Зокрема, комплекс завдань можна було б розширити ситуаціями, що потребують адаптації професійних рішень до роботи з людьми старшого віку, військовослужбовцями й ветеранами, внутрішньо переміщеними особами та іншими категоріями клієнтів.

4. Заслуговує на позитивну оцінку проведена авторкою організаційно-методична підготовка викладачів, залучених до реалізації педагогічних умов. Водночас з огляду на значну роль викладача в організації рольового та імітаційного моделювання, навчальних симуляцій, наданні зворотного зв'язку та здійсненні рефлексивно-супервізійного супроводу доцільно було б чіткіше окреслити вимоги до його професійно-методичної готовності до такої роботи. Зокрема, варто було б визначити необхідні компетентності викладача та організаційно-методичні передумови ефективного використання розробленого змістово-методичного забезпечення. Така конкретизація сприяла б його подальшому поширенню та адаптації в освітній практиці закладів вищої освіти. Висловлені зауваження мають дискусійний і рекомендаційний характер, не ставлять під сумнів достовірність одержаних результатів і не знижують загальної позитивної оцінки дисертаційної роботи.

Загальний висновок.

Дисертаційна робота Буртової Єлизавети Дмитрівни «Підготовка майбутніх психологів до надання психологічної допомоги клієнтам у складних життєвих ситуаціях» є завершеним, самостійно виконаним науковим дослідженням, у якому розв'язано актуальне науково-практичне завдання, що має значення для теорії і методики професійної освіти.

Представлені в роботі наукові результати є обґрунтованими, характеризуються науковою новизною, теоретичним і практичним значенням. Авторкою продемонстровано здатність до постановки та розв'язання наукової проблеми, застосування відповідної методології, проведення педагогічного експерименту, статистичного опрацювання та змістовної інтерпретації отриманих результатів. Зміст дисертації відповідає спеціальності 015 Професійна освіта (за спеціалізаціями), оскільки предметом дослідження є педагогічні умови професійної підготовки майбутніх психологів, а основні

результати спрямовані на вдосконалення змісту, форм, методів і технологій такої підготовки.

За актуальністю, науковою новизною, обґрунтованістю і достовірністю результатів, теоретичним та практичним значенням, змістом, обсягом і рівнем оформлення дисертаційна робота відповідає вимогам до оформлення дисертацій, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року № 40 зі змінами, та вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 зі змінами.

За своїм науковим рівнем, змістом, обсягом виконаного дослідження, достовірністю та новизною одержаних результатів дисертація «Підготовка майбутніх психологів до надання психологічної допомоги клієнтам у складних життєвих ситуаціях» відповідає вимогам, установленим до дисертацій на здобуття ступеня доктора філософії, а її авторка Буртова Єлизавета Дмитрівна заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 015 Професійна освіта (за спеціалізаціями), галузь знань 01 Освіта/Педагогіка.

Офіційний опонент:

доктор психологічних наук,
професор, декан факультету психології
і соціальної роботи
Полтавського національного педагогічного
університету імені В.Г. Короленка

Світлана ЯЛАНСЬКА

ПРОТОКОЛ
створення та перевірки кваліфікованого та удосконаленого електронного підпису

Дата та час: 20:10:31 02.10.2026

Назва файлу з підписом: Відгук.pdf.asice
Розмір файлу з підписом: 1.9 МБ

Перевірені файли:
Назва файлу без підпису: Відгук.pdf
Розмір файлу без підпису: 1.9 МБ

Результат перевірки підпису: Підпис створено та перевірено успішно. Цілісність даних підтверджено

Підписувач: ЯЛАНСЬКА СВІТЛАНА ПАВЛІВНА
П.І.Б.: ЯЛАНСЬКА СВІТЛАНА ПАВЛІВНА
Країна: Україна
РНОКПП: 2944712884
Організація (установа): ФІЗИЧНА ОСОБА
Час підпису (підтверджено кваліфікованою позначкою часу для підпису від Надавача): 20:10:30 02.10.2026
Сертифікат виданий: КНЕДП АЦСК АТ КБ "ПРИВАТБАНК"
Серійний номер: 5E984D526F82F38F040000001574340130370707
Алгоритм підпису: ДСТУ 4145
Тип підпису: Удосконалений
Тип контейнера: Підпис та дані в архіві (розширений) (ASiC-E)
Формат підпису: З повними даними для перевірки (XAdES-B-LT)
Сертифікат: Кваліфікований

Версія від: 2026.09.28 13:00